

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ГЛОБАЛЧЛАЛ, БҮС НУТГИЙН ИНТЕГРАЦЛАЛД ӨМНӨД СОЛОНГОСЫН ЭЗЛЭХ БАЙР СУУРЬ, ГҮЙЦЭТГЭХ ҮҮРЭГ РОЛЬ

*Ц.Баатар**

90-ээд онд юуны өмнө Өмнөд Солонгос Хятад, Японтой хоёр талын үндсэн дээр худалдаа, хөрөнгө оруулалт, технологийн салбар дахь харилцаа холбоогоо идэвхжүүлсэн нь Зүүн хойд Азид худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа эрчимжихэд үлэмж хэмжээгээр тус дөхөм болсон билээ.

Өмнөд Солонгосын эдийн засагт БНХАУ-ын үзүүлэх нөлөө өсөн нэмэгдсээр байгаа нь сүүлийн арван жилийн турш тодорхой харагдаж байна. Энэхүү нөлөөлөл олон талтай юм. Учир нь өрсөлдөгч-хөршийн том санаархал Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын ашиг сонирхолыг хөндөж, бас багтаамж ихтэй Хятадын зах зээл өргөжиж байгаагаараа Өмнөд Солонгосын бизнест өсч дэвжих шинэ бололцоог нээн өгч байна. 90-ээд оны туршид Их Хятад Өмнөд Солонгосын гадаад худалдааны томоохон түншүүдийн нэг боллоо. Хятадтай хийж буй худалдаанд бараа эргэлт 2000 он гэхэд 43,5 тэрбум доллар болтол өсч, хамгийн багаар тооцвол 2010 гэхэд 100 тэрбум долларт хүрэхээр байна. Ингэхдээ Өмнөд Солонгос хоёр талын худалдаанд нааштай балансаа тогтвортой байлгаж байгаа бөгөөд энэхүү балансын нийт хэмжээ 1994-2000 онд 90 тэрбум доллар байв.¹ Өмнөд Солонгосын харилцаа холбооны тоног төхөөрөмж, электроник, автомашин, өндөр чанартай ган үйлдвэрлэгчдийн өрсөлдөгч чадвар хятадын зах зээл дээр амжилттай ажиллахад нь тус дөхөм боллоо.

Үүний сацуу Хятадын экспорт гайхалтай хурдацтайгаар өсч, гадаадын зах зээлээс Өмнөд Солонгосын хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй бүтээгдэхүүнийг шахаж байна. Үүнд үнийн хүчин зүйл, тухайлбал, 1994 онд юанийн ханшийг 30 хувиар ихээхэн хямдруулсан явдал нөлөөлсөн нь эргэлзээгүй. Гэхдээ Хятад улс гадаад эдийн засгийн талаар амжилттай түрэн орж ирж байгаа нь бүтээгдэхүүнийхээ хэрэглээний шинж чанарыг нь сайжруулахын сацуу өөрийн өртгийг нь хямдруулж, таваарын экспортын бүтцийг оновчтой болгон, маркетингээ дээшлүүлсэн зэрэг эдийн засгийн чанарын үзүүлэлтэй нь юуны өмнө холбоотой.² Үүний ачаар 90-ээд оны эцсээс Хятадын эдэлгээ сайтай хэрэглээний таваар,

*Ц.Баатар - ОУСХ-ийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, доктор (Ph.D), дэд профессор

химийн бүтээгдэхүүн, аж үйлдвэрийн бусад эдлэхүүн үйлдвэрлэгчид Өмнөд Солонгосын компаниудад өөрийн даралт шахалтыг мэдрүүлж эхэлсэн.

Ийм нөхцөлд Өмнөд Солонгос бага багаар шинэчлэлт хийж байгаа Хятад улсын эрчимтэй хөгжил, өргөжин тэлж байгаа дотоодынх нь зах зээл, улам нэмэгдэж буй аж үйлдвэрийнх нь нөөц бололцоог өөрийнхээ эдийн засгийн бүтцийг эрчимтэй өөрчлөх, өндөр технологийн салбаруудыг түлхүү хурдацтай хөгжүүлэхэд ашиглаж болох хүчирхэг хөшүүрэг хэмээн үзэх болов.³ Өмнөд Солонгос “болзошгүй өрсөлдөгчтэйгээ мөр зэрэгцэж явах” зарчмыг баримтлан, хөнгөн аж үйлдвэрийнхээ нилээд хэсгийг хөршдөө ашигтайгаар золиослоход бэлэн байгаа бөгөөд мэдээлэл, харилцаа холбоо, нарийн химийн салбарыг яаравчлан хөгжүүлэхээр тооцохдоо Хятадын зах зээл дээр мэдэгдэхүйц байр суурьтай болох бололцоог өөртөө бүрдүүлж байгаа юм.

Япон-Өмнөд Солонгосын бараа эргэлт 52,4 тэрбум доллар байгаа бөгөөд улам өсөх ихээхэн бололцоотой. Эцэст нь 2001 онд 80 тэрбум долларт дөхөж очоод, арван жилийн эцэст хоёр дахин нэмэгдэх төлөвтэй байгаа Япон-Хятадын худалдааны харилцаа “Хойд Азийн гурвалжингийн” гурав дахь тал нь болж байна.

Өмнөд Солонгос Япон дахь эдийн засгийн үйл явцаас шууд хамааралтай хэвээр байна. 90-ээд оны дундуур иений ханш буурсан нь Японы зах зээл дээр Өмнөд Солонгосын бараа таваарын өрсөлдөх чадварыг айхтар муутгаж, төлбөрийн балансын алдагдлыг илт нэмэгдүүлсэн юм. Хоёр талын худалдаанд алдагдлын нийт хэмжээ 1994-2000 онд 80 тэрбум доллар байв.⁴ 2000-2001 онд Япон улс валютын ханшаа 1 доллар 130 иентэй тэнцүү байх хэмжээнд барьж байх бодлого явуулсан нь Өмнөд Солонгосын экспортлогчдод базаахгүй нөлөөлсөөр л байна.

Өмнөд Солонгос худалдааны гажуудлаас зайлсхийх, томоохон түншүүдтэйгээ харилцах харилцаанд байдлыг харьцангуй тогтвортой бөгөөд урьдчилан таамаглаж болохуйц байлгахын тулд бүс нутгийн интеграцчлалын үйл явцад шилжих, тухайлбал, нилээд түгээмэл дүрэм журам бүхий нийтлэг зааг хүрээтэй хэлэлцээрийг дагаж мөрдөх утга санааг агуулдаг “нээлттэй бүсчлэл” гэгчээс талуудын хүлээх үүргийг нарийн тодорхой тусгасан нилээд албан ёсны шинжтэй гэрээ хэлэлцээр байгуулахад шилжих үзэл санааг илүү баримталдаг. Чухамхүү үүнтэй холбогдуулан авч үзвэл, Өмнөд Солонгос хоёр улсын хооронд чөлөөт худалдааны бүс байгуулах бололцоог Япон улстай хэлэлцэхэд бэлэн

байгаа бөгөөд ерөнхийлөгч Ким Дэ Жун 1998 онд Японд айлчлахдаа энэ санаагаа илэрхийлсэн юм.⁵

Үүний дараахнаас идэвхжсэн хоёр улсын хоорондох хэлхээ холбоо нь чөлөөт худалдааны бүсийн статусыг Японд болон Өмнөд Солонгост дэлгэрүүлэхээр заасан бодитой баримт бичиг гаргах хэмжээнд хүрээгүй ч гэсэн хоёр талын аж ахуйн харилцааны хууль эрх зүйн үндсийг шинэчлэн хөгжүүлэх талаар ажилласны дүнд хоёр орны эдийн засгийн харилцааг зохицуулах хэд хэдэн чухал баримт бичигт гарын үсэг зурах бололцоотой болсон байна. Тухайлбал, Токио, Сөүл хоёр хөдөлмөрийн харилцаа болон санхүүгийн салбарт маргаан гарвал зохицуулах болзолын тухай хэлэлцээр байгууллаа.

Өмнөд Солонгос 2001 оны арванхоёрдугаар сард үзэглэсэн хоёр улсын хооронд капитал болон орлогын хөдөлгөөний хөнгөвчилсөн журам нэвтрүүлэх зорилготой Хоёр талын хөрөнгө оруулалтын хэлэлцээрт онцгой ач холбогдол өгч байна. Энэхүү хэлэлцээр нь БНСУ-аас гадаадын улстай байгуулсан ийм төрлийн анхны баримт бичиг юм. Гэрээнд хөрөнгө оруулалтын маргааныг шийдвэрлэх олон улсын арбитрын шүүхийн зонхилох ач холбогдлыг бататгасан байна. Батлан хамгаалах, аж үйлдвэр цогцолбор, үйлдвэр үйлдвэрлэл, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, загасны аж үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн хэд хэдэн үйлдвэрлэлээс бусад эдийн засгийн бүх салбарын асуудал дээрх хэлэлцээрт хамаарагдаж байна.⁶

Өмнөд Солонгос уг гэрээнд гарын үсэг зурахдаа, хэд хэдэн зорилгод хүрэхээр тооцож байгаа юм. Түүний нэг нь тов тодорхой. Юу гэвэл, Өмнөд Солонгосын эдийн засагт Японы томоохон хөрөнгө оруулалт их хэмжээгээр орж ирэх хамгийн таатай нөхцөл бүрдүүлэх явдал юм. Япон дахь Өмнөд Солонгосын нийт хөрөнгө оруулалт дөнгөж 730 сая доллар байгаа бөгөөд ойрын ирээдүйд мэдэгдэхүүнд хэмжээгээр нэмэгдэх болов уу. Харин Японоос БНСУ-д 1962-2001 онд 11,3 тэрбум долларын хөрөнгө оруулсан нь гадаадын нийт хөрөнгө оруулалтын 15 хувийг эзлэж байна. Улмаар Өмнөд Солонгосын Засгийн газар өөрийн оронд Японы хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх бодолтой байгаа юм.

Ингэх нь Өмнөд Солонгосын аж үйлдвэрийн, юуны өмнө машины үйлдвэрийн салбарт шинэчлэлт хийхэд шаардлагатай байгаа ажээ. Чухамхүү машины үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний солилцооны хэмжээнд Өмнөд Солонгосын тал тааламжгүй байгаа нь Японтой хийж буй худалдааг байнга алдагдалд оруулж, энэ алдагдлын хэмжээ 2001 онд 14,3 тэрбум долларт хүрчээ.⁷ Японы оролцоотойгоор машины

үйлдвэрийн салбарын эцсийн болон завсрын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн чанар, техникийн түвшинг дээшлүүлснээр энэ бүтээгдэхүүний борлуулалтыг дотоодын болон гадаад зах зээл дээр нэмэгдүүлэх бололцоотой болно. Ингэснээр худалдааны алдагдлыг багасган, эдийн засгийн бусад салбарыг өөд татахад тус дөхөм үзүүлнэ.

Үүний сацуу БНСУ Японтой байгуулсан хөрөнгө оруулалтын хэлэлцээрийг нилээд өргөн утгаар авч үзэж байна. Өмнөд Солонгосын Гадаад хэргийн Яам дээрхи хэлэлцээрийг “Зүүн хойд Азийн бүх улс орныг хамарсан бүс нутгийн интеграцчлалын үйл явцын эхлэх цэг” хэмээн үзэж байгаа юм.⁸ Сөүл Токиотой харилцан ажиллахдаа, нэгдүгээрт, хятадын ирээдүйтэй зах зээл дээр эдийн засгийн оролцоогоо өргөжүүлэх талаар амжилт олохоор тооцоолж, хоёрдугаарт, Өмнөд Солонгос, Япон, Хятадын оролцоотой бүс нутгийн эдийн засгийн холбоо байгуулах талаар уялдуулан зохицуулсан бодлого боловсруулахыг чармайж байна.

Ийм учраас Сөүлд гарын үсэг зурсан хөрөнгө оруулалтын хамтын ажиллагааны тухай Япон-Өмнөд Солонгосын баримт бичгийг Европын нүүрс, гангийн нэгдэл байгуулах тухай тавин жилийн өмнөх гэрээтэй адилтгаж байгаа бөгөөд тэрхүү нэгдэл нь Европын интеграцчлалын эхлэл болсон билээ.

Өмнөд Солонгос-Япон-Хятад гэсэн гурвалжин доторхи худалдаа, хөрөнгө оруулалтын зарим асуудал

1999 оноос эхлэн Япон, Хятад, БНСУ төр, засгийн тэргүүн нарын хэмжээнд жил бүр уулзалт хийж, гол анхаарлаа эдийн засгийн асуудал хэлэлцэхэд хандуулж байна. 2000 онд гурван улсын удирдагчид бүс нутгийн интеграцчлалын хэтийн төлөвийг гурван орны эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгүүдийн хүчээр хамтран судлах, зохих зөвлөмжүүд бэлтгэхээр хэлэлцэн тохирсон юм. Харин 2001 оны 11-р сард Брунейд болсон уулзалт дээр Өмнөд Солонгосын Ерөнхийлөгч Ким Дэ Жун, Японы Ерөнхий сайд Коизуми, БНХАУ-ын Төрийн Зөвлөлийн Ерөнхий сайд Жу Рунжи нар гурван орны эдийн засгийг харьцангуй түргэн хугацаанд ойртуулах тухай чухал хэлэлцээрийг олон ажиглагчдын хувьд санаанд оромгүй ахархан хугацаанд байгуулсан билээ. Энэ үйл явдлын үр дүн дэлхийн эдийн засагт төдийгүй, дээрхи гурван улсын хөрш алс дорнодын улсуудад ч нөлөөлөх нь эргэлзээгүй.

Гурван талын хамтын ажиллагааг ажил хэргийн шатанд шилжүүлж, харин эдийн засгийн асуудал эрхэлсэн сайд нарын

уулзалтыг 2002 оноос тогтмол хийж байхаар шийдвэрлэсэн байна. Анхны зорилтуудаа ч хэдийнэ дэвшүүллээ. Худалдааны маргаан гарахаас сэрэмжлэх, худалдааг чөлөөтэй болгох талаар цаашид авах арга хэмжээ боловсруулахыг сайд нар даалгав. ДХБ-ын хүрээнд хийдэг гэрээ хэлэлцээнд Өмнөд Солонгос, Хятад, Японы уялдуулан зохицуулсан байр суурийг бүрдүүлэх нь зүйтэй гэдгийг онцлон тэмдэглэж байна. Тухайлбал, дээрхи гурван улс бараа таваар, үйлчилгээний олон улсын стандарт тогтооход гүйцэтгэх үүргээ хүчтэй болгох, тэгснээр худалдааны үйл ажиллагааг зохицуулдаг үр нөлөөтэй нэг аргыг хянаж байхаар төлөвлөж байна.⁹

90-ээд онд хөрөнгө оруулалтын урсгал хөдөлгөөн чөлөөтэй болсноор дамын капитал цутган орж ирэх явдал ч ихэслээ. Үүнтэй холбогдуулан олон улсын санхүүгийн системийг тогтворжуулах асуудлыг шийдвэрлэх арга зам эрэлхийлэхэд анхаарлаа хандуулахыг Япон, БНХАУ, БНСУ-ын Сангийн Яамдал зөвлөмж болгосон байна. Хэрэгжих төлөв нь ойрын ирээдүйд боломж муутай ч гэсэн макро эдийн засгийн үндсэн чиглэлүүдийг алсдаа уялдуулан зохицуулах бололцоог хэлэлцэж байна.¹⁰

Түүнээс гадна Ерөнхийлөгч Ким Дэ Жун гол төлөв хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг хэрэгжүүлэх үед гардаг гурван талын эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тулгамдсан асуудлуудыг хэлэлцэхийн тулд гурван орны үйлдвэр худалдаа, ажил хэргийн холбоодын чуулга уулзалтыг жил бүр засгийн газрын хэмжээнд хийж байх санал дэвшүүлснийг Хятад, Японы удирдагчид зөвшөөрсөн юм.

Гурван орны удирдагчид тэргүүлэх зорилгуудаасаа өндөр технологийн, түүний дотор мэдээлэл зүй, харилцаа холбооны салбарыг хөгжүүлэхэд тус дөхөм үзүүлэх хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх, тэрчилэн хүний нөөц бололцоог нэмэгдүүлэх (энэ асуудал Хятад улсад нэн их хамаатай), байгаль орчныг хамгаалах асуудлыг онцлон авч үзсэн байна. Гэхдээ эдгээр нь одоогоор стратегийн хамтын ажиллагааны дүр төрхийг тодорхойлж буй зөвхөн үзэл санаа, төслийн ноорог төдий хэмжээнд байна.

Мөн чанартаа эдгээр улс өнгөрсөн түүхийн нийтлэг ээдрээтэй асуудлууд, одоо ч байсаар байгаа улс төрийн санал зөрөлдөөнөө гэтлэн давж, нэг ёсондоо Зүүн Азийн нийтийн зах зээлийг эмхлэн байгуулах замд орлоо. Ингэхэд нь дээрхи улсуудад 90 оны үеийн бүс нутгийн худалдаа-эдийн засгийн харилцааны эрчимтэй хөгжил бодитой нөлөөлсөн юм. Хамтын үйл ажиллагаа нь гурван улсыг эдийн засгийн

талаар ойртуулахад чөдөр тушаа болж байгаа саадыг аажмаар арилгахад тус дэм болох ёстой. Харин энэ нь бүс нутгийн худалдаа, хөрөнгө оруулалт, шинжлэх ухаан-техникийн солилцоонд хүчтэй түлхэц болж, улмаар Япон, Хятад, Өмнөд Солонгосын он удаан жилийн ашиг сонирхолд нийцэхсэн билээ. Интеграцхлах үйл явц эрч хүчээ авч, эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлж байна. Урьдчилан таамаглаж байгаагаар бол, дэлхийн ДНБ дэх Зүүн хойд Азийн бүс нутгийн нийт бүтээгдэхүүний эзлэх хэмжээ 1990 онд 16 хувь байснаа 2010 онд 27 хувь болтол өсөхөөр байгаа бөгөөд үүний үндсэн хэсэг нь дээрхи “гуравт” ногдох юм. Ингэхдээ тэдгээр улс өөр өөрсдийн зорилтыг хэрхэн шийдвэрлэхээ ч мартаагүй байгаа.

Япон улсын хувьд сүүлийн 10 жилийн турш зогсонги байдалд байсан экспортоо нэмэгдүүлэх, ингэснээр эдийн засгаа өөд татах нэмэлт боломж бүрдэж байна. Түүнээс гадна эдийн засгийг нь хүндрүүлсэн үйлдвэрлэлийн нэг хэсгийг Хятад, Өмнөд Солонгост шилжүүлснээр Японы бизнес дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн цар хэмжээг тодорхойлдог хамгийн хэтийн төлөвтэй чиглэлүүдэд анхаарлаа хандуулах бололцоотой болж байна.

Хятад улс ч бас бүс нутгийн интеграцлалтай холбоо бүхий томоохон төлөвлөгөөнүүд сэдэж байна. Чөлөөт худалдааны бүс байгуулагдсанаар Хятадын бараа таваар гадаад зах зээлд гарах боломж тогтвортой болно. Түүнээс гадна Япон, Өмнөд Солонгосоос орж ирэх хөрөнгө, технологи урсгал нэмэгдэнэ гэж Бээжин тооцоолж байгаа нь үндэслэлгүй зүйл ч биш юм. Гэхдээ гол асуудал өөр зүйлд байна. Хятад улс хөндлөнгийн, юуны өмнө Америкийн нөлөө аж ахуйнх нь бодлогод тусах вий гэж болгоомжлохдоо эдийн засгийн ямарваа нэг бүлэглэлд оролцохоос олон жилийн турш зайлсхийсээр ирсэн билээ. Тэгвэл одоо Бээжингийн гадаад эдийн засгийн бодлогод өөрчлөлт орох чигтэй байна.

БНХАУ 2001 оны 11-р сард ДХБ-д элссэнээсээ хойш Зүүн өмнөд Азийн улсуудтай эдийн засгийн талаар ойртох чармайлтаа идэвхжүүлж байна. Үүний илрэл нь БНХАУ-д дотоодын шинэчлэлт хийх, экспортын чиглэлтэй үйлдвэрлэлийг бэхжүүлэх гадаад таатай нөхцөл бүрдүүлэх эдийн засгийн хүчирхэг бүлэглэлийг дорно зүгт эмхлэн байгуулахад Хятад улс нэг гол үүрэг гүйцэтгэгч болохыг чармайж байгаа явдал юм. Хойшид ч Хятад улс дэлхийн зах зээл дээрхи өрсөлдөөний дүрэм журмыг тодорхойлогч гол хүчнүүдийн дунд байх болно.¹¹

Сөүл бүс нутагтаа ховор чухал байр суурь эзлэж байна. Өмнөд Солонгос хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй бараа таваарын үйлдвэрлэлээр тэргүүлэх байр сууриа БНХАУ-д алдсан ч гэлээ Японтой хамтран ажилласнаар өндөр технологийн салбаруудыг идэвхтэй хөгжүүлэхээр чармайж байна. Ялангуяа тус улс газар нутгийнхаа ашигтай байрлалд онцгой найдлага тавьж байгаа юм. Өмнөд Солонгосын эдийн засаг дэлхийн аж ахуйн хамгийн хэтийн төлөвтэй нэг бүс нутгийн төвд байгаа болохоор энэ давуу байдлыг хөгжил дэвшилдээ дээд зэргийн үр нөлөөтэй ашиглах явдал чухал зорилт болж байна.

Өмнөд Солонгосын дагнах үйл явц аажмаар хэлбэрээ өөрчлөх ёстой. Гадаад зах зээлийг баримжаалсан өндөр технологийн үйлдвэрлэлийн цөөхөн салбар (мэдээллийн технологи, электроник), цаашдаа бас логистик, тээвэр, аялал жуулчлал тус улсын гадаад эдийн засгийн үүргийг тодорхойлох болно.

Бас гадаад улс төрийн бодлогын хүчин зүйлүүд ч зуучлагчийн хувьд Өмнөд Солонгосын гүйцэтгэх үүргийг нэмэгдүүлж байна. Бээжин, Токио хоёр хэт идэвхтэй гадаад бодлого явуулж байгаагаараа хөршүүддээ болгоомжлох сэтгэл төрүүлэх вий гэж эмээхийн сацуу бие биедээ итгэхгүй хэвээр байгаа учраас интеграцчлалын үйл явцын тэргүүлэх үүрэг нь олон улсын нэр хүндээрээ Зүүн Азид хүлээн зөвшөөрөгдсөн Сөүлд шилжээд байгаа юм. Энэхүү цаг үед жанжлан ноёрхох хүсэл эрмэлзэл байхгүйгээр зогсохгүй, колоничлол болон хүйтэн дайны үеийн ЗСБНХУ, БНХАУ, АНУ-ын сөргөлдөөний бүхий л уршиг дагаварыг биеэрээ амссан энэ улсын төлөв байдал үүнд нааштай үүрэг гүйцэтгэж байна. Өмнөд Солонгос хүчирхэг эдийн засагтай хоёр гүрний бие биеэсээ цэрвэсэн болгоомжлолыг ашиглаж, нийт Зүүн Азийн бүс нутгийг хамарсан интеграцчлалын үзэл санааг хамгаалагчийн үүргийг өөртөө чадварлаг хүлээж аваад байгаа юм.

Эдүгээ БНСУ бүс нутгийн олон улсын харилцааг оновчтой хамтын ажиллагааны гольдролд оруулах үйл явцыг санаачлагч болоод байна. Ийм хамтын ажиллагааны хүрээнд тухайн бүс нутгийн томоохон гүрнүүдийн ашиг сонирхлыг ямар нэг хэмжээгээр тэнцвэржүүлж болох буй заа.

Сөүлийн хувьд бол хэлэлцээнд оролцох нөөц бололцоогоо нэмэгдүүлэхэд бүс нутгийн хамтын ажиллагааны боломжийг ашиглах нь үнэхээр чухал юм. Өмнөд Солонгос глобалчлалын үйл явцад дасан зохицохын ялдамд эдийн засгийн талаар маневрлах орон зайгаа өргөжүүлэхийг хичээж байна. Өмнөд Солонгос бүсчилсэн хөгжлийн

нааштай хүчин зүйлүүдийг ашиглаад зогсохгүй гобалчлалын үйл явцад амжилттай оролцох бололцоотой болоод байгаа юм.

Эцэст нь хэлэхэд, Зүүн хойд Азид олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь БНСУ-ын эрх ашигт нийцэж байгаа юм. Учир нь Япон, Хятадтай хамтран ажиллаж байгаа туршлагаа таатай нөхцөл бүрдсэн үед нь Солонгосын хойгийн Умард хэсэгт дэлгэрүүлж, хэлэлцээний үйл явцад Умард Солонгосыг ч татан оролцуулж болох юм.

Гурван улсын удирдагчид байгаль орчныг хамгаалах, мэдээлэл зүй, өндөр технологийг хөгжүүлэх салбарт хэрэгжүүлэх төслүүдэд засгийн газрын хэмжээнд эн тэргүүнд дэмжлэг үзүүлэх талаар хэлэлцэн тохиров.

Гурван улсын хэлэлцээний явцад тэр болгон бүх зүйл саад тотгоргүй байж чадахгүй байна. Хятад улс дотоодынх нь зах зээлд Япон, Өмнөд Солонгосын хүчирхэг корпорациуд түрэн орж ирэх вий гэж болгоомжлохдоо гурван улсын эдийн засгийн талаар ойртох үйл явцад аажим аажмаар үе шаттай хандахыг урьтал болгож байна. Түүнээс гадна эмхлэн байгуулагдаж байгаа “гурвалжинд” орсон талуудын хооронд салбар бүс нутгийн эдийн засгийн холбоо болохынх нь хувьд хууль эрх зүйн бүрдүүлэлт хийхэд садаа болж буй чанарын ноцтой ялгаа байсаар л байна. Тухайлбал, Хятадын банк зээлийн систем, валютын хяналтын удирдлагын зарчмууд Япон, Өмнөд Солонгосынхоос эрс ялгаатай хэвээр байна.

Гэвч хэргийн гол учир нь “Хятад улс үндэсний бүрэн эрхийнхээ нэг хэсгийг ч болов олон улсын эдийн засгийн байгууллагуудад ямар нэг зааг, хэмжээ хязгаарын хүрээнд шилжүүлэхэд одоогоор бэлэн бус байгаатай холбоотой”. Өнөөгийн Хятад улсын хувьд онцлог болсон хоёр хандлага, тухайлбал, эдийн засгаа нээлттэй болгох чиглэлд алхам хийж байгаа атлаа улс төр, эрх зүйн тогтолцоогоо хаалттай байлгаж байгаа нь ойрын ирээдүйд БНХАУ-аас Өмнөд Солонгос болон Япон улстай харилцахад учирч буй зөрчлийг тодорхойлогч хүчин зүйл байх болно.

Токио, Сөүл хоёр засгийн газрын хэмжээнд ч, үйлдвэр худалдааны бүлгийнхний хүрээнд ч тогтоосон хэлхээ холбоогоо ашиглан Бээжинг гадаад эдийн засгийн бодлогоо зохицуулах талаар нилээд шийдэмгий арга хэмжээ авахад албадан шахах гэж чармайж байгаа юм.¹² Сөүл, Токио хоёр Зүүн өмнөд Азийн орнуудтай харилцах талаар явуулж буй хамтын үйл ажиллагаандаа (“АСЕАН нэмэх нь гурав” гэсэн яриа хэлэлцээний хүрээнд) Бээжинг татан оролцуулах гэж чармайж байгааг энэ үүднээс авч үзвэл зохино.

Өмнөд Солонгос АСЕАН-ы худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа

Зүүн өмнөд Азийн орнууд БНСУ-ын гадаад эдийн засгийн харилцаанд чухал байр суурь эзлэдэг. АСЕАН-ны орнуудтай хийж байгаа Өмнөд Солонгосын худалдааны хэмжээ 2000 онд 38 тэрбум доллараас давсан байна. Энэ нь хэмжээгээрээ АНУ, Хятад, Японы дараа л орж байна гэсэн үг юм. Өмнөд Солонгос АСЕАН-ны арван орны эдийн засагт оруулж буй хөрөнгө оруулалтаараа гуравт ордог. Түүнээс гадна 90-ээд онд Зүүн өмнөд Азийн барилгын зах зээл цар хэмжээгээрээ Өмнөд Солонгосын барилгын компаниудын үйл ажиллагааны хоёрдох том гадаад талбар болсон юм.

АСЕАН-ны гишүүн орнууд өрнөж эхлээд байгаа интеграцчлалын үйл явцаас хол хөндий хоцорч, үүний уршгаар Япон, Өмнөд Солонгосын зах зээл дээр нэгэнт олж авсан байр сууриа хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлээр өөрсдийнх нь гол өрсөлдөгч болдог Хятад улсад алдчих вий хэмээн болгоомжилж байна. Зүүн өмнөд Азийн улсууд олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн хүрээнд эрх ашгаа хамгаалахыг сонирхоод байгаа нь чухам ийм учиртай юм. Япон, Хятад, Өмнөд Солонгос улс эдийн засгийн бодлогоо уялдуулан зохицуулах, АСЕАН-ны гишүүдтэй эдийн засгийн харилцаагаа цаашид хөгжүүлэхэд суурь дэвсгэр болохуйц эрх зүйн систем бүрдүүлэх нөхцөл ийнхүү бүрдэж байна.

Малайзийн Ерөнхий сайд асан Махатхир Мохамад Зүүн өмнөд Азийн улсуудын эдийн засгийн талаар ойртох эрмэлзлэлийг төрийн хэмжээнд дэмжих үзэл санааг нэг бус удаа дэвшүүлсэн билээ. Тэрбээр 1990 онд Зүүн өмнөд Ази, тэрчилэн Хятад, БНСУ-ыг нэгтгэсэн Зүүн Азийн эдийн засгийн хамтын нийгэмлэг байгуулахыг санал болгосон юм. Ингэхдээ Малайзийн удирдагчийн энэ саналд Зүүн Азийн улсуудыг Номхон далайн бүс нутгийн Азийн бус улс орнууд, түүний дотор АНУ-д сөргүүлэн тавих гэсэн далд санаа илт тусгагдсан байлаа. Тийм хандлага нь Америкийн эдийн засагтай нягт холбоо бүхий тус бүс нутгийн олонхи орны ашиг сонирхолд нийцээгүй бөгөөд энэ учир шалтгаанаар Махатхир Мохамадын санаачлага нэг их дэмжлэг аваагүй. Тэгээд ч уг саналыг Вашингтон ширүүхэн эсэргүүцсэн юм.

Үүний сацуу 80-90-ээд онд Зүүн Азид бүс нутгийн дотоод эдийн засгийн харилцаа холбоо эрчимтэй өргөжив. Тухайлбал, бүс нутгийн дотоод худалдааны хэмжээ 1970-2000 онд 32-50 хувь болтол өсч, цаашид үлэмж хэмжээгээр нэмэгдэх төлөвтэй байна. Зүүн Азид оруулж

байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэлхий нийтийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээнд аваад үзвэл, 1984-1995 онд 8-20 хувь болтол, ингэхдээ гол нь Хятадын хөрөнгө оруулалтын орчин нөхцөл тааламжтай болсны үр дүнд өссөн байна.¹³ Үүний тэн хагас гаруй нь (54 хувь) бүс нутгийн дотоод дахь хөрөнгө оруулалтын урсгалд ногдож байна.

Зүүн Азийн улсуудын эдийн засгийн бодлогыг уялдуулан зохицуулах шаардлага 1997-1998 оны санхүүгийн хямралын дараа бүр ч тодорхой болсон. Олон улсын эдийн засгийн чуулга уулзалтууд дээр хэлэлцэн зөвшсөн үйл ажиллагаа явуулах шаардлага ч байр сууриа ойртуулахад нь Зүүн Азийн улсуудад бас нөлөөлсөн билээ. Ийм нөхцөлд Зүүн Азийн орнуудын эдийн засгийн хамтын нийгэмлэг байгуулах үзэл санаа өөрөө өргөн дэмжлэг хүлээх болов. Ийм учраас нэг талаар, “гурван улсыг” АСЕАН-ны гишүүдтэй ойртуулах, нөгөө талаар Зүүн Азийн улсуудаас АНУ-тай тогтоосон хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх чиг шугам баримталж буй Өмнөд Солонгос урьдчилан таамаглах боломжтой, сайтар бодож тунгаасан эдийн засгийн дипломат бодлогоо идэвхжүүлэх явдал Ази, Номхон далайн бүс нутагт зайлшгүй шаардлагатай боллоо.

БНСУ 1989 оноос АСЕАН-тай албан ёсны байнгын харилцаа холбоотой ажиллаж ирсэн юм. 90-ээд оны хоёрдугаар хагасаас ийм ажил хэргийг “АСЕАН+гурав” гэсэн яриа хэлэлцээний хүрээнд явуулж, тэр үед Япон, БНХАУ, Өмнөд Солонгос нэгэн зэрэг Зүүн өмнөд Азийн 10 улсын түншүүд болцгоосон. 1998 онд Ерөнхийлөгч Ким Дэ Жуны санаачлагаар алс хэтийн төлөвлөлтийн Зүүн Азийн бүлгийг байгуулсан. Улс тус бүрээс хоёр төлөөлөгч оролцуулан байгуулсан энэ бүлэг нь АСЕАН-ны орнуудаас Япон, Хятад, Өмнөд Солонгостай хамтын ажиллагаа хөгжүүлэх стратегийн талаар санал боловсруулж бэлтгэх зорилготой байв. Зүүн Азийн улсууд ихээхэн анхаарч шийдвэрлэвэл зохих хамгийн чухал асуудал бол бүсчлэл, глобалчлалыг хослуулах зохистой арга замыг эрэлхийлэх явдал мөн гэж Өмнөд Солонгосын тал үзэж байна.

2001 оны 11-р сарын 5-нд Брунейд болсон Зүүн Азийн улсуудын жил бүрийн ээлжит уулзалт дээр Ерөнхийлөгч Ким Дэ Жун “АСЕАН+гурав” гэсэн хувилбараар хийдэг уулзалтыг Зүүн Азийн дээд хэмжээний уулзалт болгон нэрийг нь өөрчлөх санал дэвшүүлсэн. Угтаа бол энэ нь зөвхөн шинэ нэр томьёо гарч ирж байгаа төдий зүйл биш юм. Үүний цаана Зүүн өмнөд Азийн түншүүдтэй тогтоосон харилцааныхаа агуулгыг шинэчлэх гэсэн гурван улсын эрмэлзэл байгаа

юм. Өмнөд Солонгосын удирдагч бас Зүүн Азийн чуулга уулзалт болон Зүүн Азийн чөлөөт худалдааны бүс бий болгох асуудлыг хэлэлцэх санал дэвшүүлсэн юм. Уг чуулга уулзалт нь бүс нутгийн дотоодод худалдааны болон эдийн засгийн бусад маргаан гарахаас сэрэмжлэх, хэрэв гарвал түүнийг зөөлрүүлэхэд тус дөхөм үзүүлдэг зөвлөлдөх байгууллага байх учиртай ажээ. Бүрэлдэхүүнд нь бүх арван гурван улсын төрийн болон төрийн бус байгууллагын төлөөлөгчид орох ёстой.¹⁴

Зүүн Азид бүрэлдэн бий болоод байгаа нийгмийн бүтцүүд нь бүс нутгийн дотоод дахь худалдаа, хөрөнгө оруулалт, шинжлэх ухаан-техникийн хэлхээ холбоог идэвхжүүлэх, эрчим хүчний баазыг бэхжүүлэх, тээврийн сүлжээг хөгжүүлэхэд тус дөхөм үзүүлэх ёстой. Тэдгээр нь бас боловсрол, эрүүл мэнд, байгаль орчныг хамгаалах салбар дахь харилцааг ч өргөжүүлж байна. Зүүн Азид чөлөөт худалдааны бүс байгуулагдсанаар 2 тэрбум хүн ам аж төрж буй улс орнуудын нийтийн зах зээл бий болох юм.¹⁵

Гэхдээ интеграцлал хөгжих үйл явц тэр болгон шулуун дардан биш байна. Зүүн өмнөд Азийн орнуудтай эдийн засгийн хамтын нийгэмлэг байгуулах хэтийн төлөвийг “гурван улс” дөнгөж хэлэлцэж л байна. Харин Хятад болон АСЕАН-ны гишүүд 2010 он гэхэд чөлөөт худалдааны бүс байгуулахад бэлтгэх тухай хэлэлцээрийг хэдийнэ байгуулжээ. Гэхдээ санхүү, бараа таваар, хөрөнгө оруулалтын урсгалыг Япон, Өмнөд Солонгосын оролцоогүйгээр бүс нутгийн хэмжээнд үр нөлөөтэй зохицуулж чадах нь эргэлзээтэй. Харин энэ нь нэгэнт илэрхий болоод байгаа санал зөрөлдөөн, маргаантай асуудал байлаа ч гэсэн бүс нутгийн арван гурван улсыг хамарсан Зүүн Ази дахь интеграцлалыг гүнзгийрүүлэх чиг бодлого хэвээрээ байх болно гэсэн үг юм.

Өмнөд Солонгосын худалдаа, хөрөнгө оруулалт Монголд

Өмнөд Солонгос манай эдийн засаг, худалдааны шинэ түнш. Өнөөдөр хоёр улсын харилцаа, хамтын ажиллагаа улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бараг бүх салбарыг хамран хамгийн богино хугацаанд хамгийн эрчимтэй өрнөн хөгжиж байна. Хоёр улсын төрийн тэргүүнүүд болон дээд түвшний уулзалт яриа хэлэлцээр тогтмолжив. Өмнөд Солонгос Монголд хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээрээ Хятад, Канадын дараа гуравдугаар байранд, хөрөнгө оруулалт хийсэн компанийн тоогоороо Хятадын дараа хоёрт орох боллоо. Үүнийг дараах хүснэгтээс харна уу.

Монголд оруулсан Өмнөд Солонгосын шууд
хөрөнгө оруулалт /1990-2003/

/сая. ам. доллар/

Нийт	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000	01	02	03
80,9				0,32	0,28	3,0	0,9	2,8	2,8	9,1	11,0	23,0	16,0	6,1

Эх сурвалж: <http://www.investmongolia.com>

Монгол Улсад бүртгэгдсэн Өмнөд Солонгосын хөрөнгө
оруулалттай компанийн тоо /1990-2003/

Нийт	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000	2001	2002	2003
503					3	12	17	26	43	54	59	72	92	105

Эх сурвалж: <http://www.investmongolia.com>

Дээрхи хүснэгтээс харахад Солонгосын хөрөнгө оруулалт нэлээд хожуу орж ирсэн нь харагдана. Энэ нь ч аргагүй биз. Шинэ түнцээ тандан судлах, танилцах гээд нэлээд үндэслэлтэй судалгаа тэдэнд шаардлагатай байсан нь тодорхой. Хувийн бизнесийн секторынхан аль болох эрсдэл багатай, таатай орчин нөхцлийг гол үзүүлэлт болгон сонгон авдаг. Энэ талаас үзвэл Монгол Улс бизнесийн тийм ч таатай орчин бүрдсэн улс биш. Өмнөд Солонгосын тал харин ч зориг гарган тооны хувьд цөөн ч томоохон хөрөнгө оруулалт хийж буй улсын тоонд орно. Дээр өгүүлсэн 20 томоохон компанийн 5 нь Өмнөд Солонгосын компаниуд юм. Тухайлбал, “Монголын цахилгаан холбоо” ХК-д Өмнөд Солонгосын “Кореа Телеком” компаниас 1995 онд 2,2 сая ам.долларын, “Монголзамик” компанид 1994 онд Өмнөд Солонгосын “Замис” компаниас 2,0 сая ам.доллар, 2001 онд Өмнөд Солонгосын “Туу Март” компаниас 1,8 сая ам. долларын хөрөнгө оруулалт хийж “Скай трейдинг” ХХК, 1999 онд “Тайхан Электрик вайр” компани 1,8 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалттай “Скайтел” үүрэн телефоны ХХК, 1999 онд Скай Теле компаниас 1,3 сая ам.долларын хөрөнгийг мөн л үүрэн телефоны “Скайтел” ХХК-д тус тус оруулжээ.

Хоёр орны хоорондын худалдааны эргэлт ч түргэн хурдалтай өсөн нэмэгдэж байгааг дараах тоо баримт гэрчилнэ.

Монгол-Өмнөд Солонгосын Худалдааны эргэлт /оны үнээр/

/сая ам. доллар/

Он	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Экспорт	-	26,1	2,1	2,7	3,4	22,5	7,2
Импорт	0,9	21,5	36,2	55,6	53,6	86,3	67,1
Нийт	0,9	47,6	38,3	58,3	57,0	100,8	74,3

Эх сурвалж: Monthly Bulletin of Statistics, 2004

Худалдааны эргэлт 2003 онд буурсан дүн харагдаж байгаа нь SARS-тай ямар нэгэн хэмжээгээр холбогдоно.

Монголын импортын бүтцэд БНСУ өнөөгийн байдлаар 12,5 хувийг, экспортын бүтцэд 4,3 хувийг эзэлж байна. Өмнөд Солонгос Монголоос хагас боловсруулсан арьс шир, бага зэрэг ноолууран бүтээгдэхүүн импортлохоос хэтрэхгүй байна. Монгол Өмнөд Солонгосоос өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүн, гоо сайханы бараа, суудлын авто машин ихээхэн хэмжээгээр импортож байна. Ялангуяа Монголын автомашины парк шинэчлэлтэд Өмнөд Солонгосын суудлын автомашин өнөөдөр ноёлох байр суурь эзэлж байгаа билээ. Цаашдаа Монголын экспорт нэмэгдэх ирээдүй бий. Энд нэгэн зүйлийг цохон тэмдэглэхэд Монголын экспортыг нэмэгдүүлэхэд Өмнөд Солонгос төдийгүй бүс нутгийн орнууд хүн ам нь өдөрт 2 ам. доллар ч хүрэхгүй орлоготой, жижигхэн Монгол Улсыг бүс нутгийн нэн буурай хөгжилтэй орон гэдэг талаас нь шинээр харж үзэх цаг болсон мэт санагдана.

Нэлээд хэдэн жилийн өмнөөс Олон улсын хамтын нийгэмлэг, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын зүгээс ядуу орнуудын экспортын бараанд саад тотгор учруулж хориг тавихаа нэгэнт больж мянганы хөгжлийн зорилтын үүднээс аль болох туслан дэмжих бодлого баримталж эхэлсэн билээ. Энэ жишгээр АНУ 10 гаруй жилийн өмнөөс Монголын экспортын бүтээгдэхүүнд нэн тааламжтай нөхцөл олгосон юм.

Бүс нутгийн орнууд нэн ялангуяа Монголын гадаад худалдааны дийлэнхи хувийг эзэлдэг хөрш Орос, Хятад улс түүнчлэн Япон, Өмнөд Солонгос дээрхи жишгийг баримтлан тарифийн болон тарифийн бус хориг саадыг арилгаж, зах зээлээ нээж худалдааны нэн тааламжтай нөхцөл ойрын хугацаанд Монгол Улсад олгох талаар шинэ сэргэг санаачлага гаргана гэдэгт эргэлзэхгүй байна. Ингэснээр бүс нутгийн орнуудын гадаад худалдаанд өчүүхэн хувийг эзэлдэг Монголын экспорт дээрхи орнуудын гадаад худалдааны балансад ямар ч сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй гэдэг нь үнэхээр 100 хувийн баталгаатай хэлж болох хамгийн тодорхой зүйлийн нэг билээ.

Бүс нутгийн орнуудын энэ шинэ санаачлага нь Монголын эдийн засгийн өсөлт, хөгжлийг бодитой туслан дэмжиж байгааг дэлхий нийтэд илтгэн харуулах хамгийн том үзүүлэлт болно гэж үзэж байна.

Зүүн хойд Азийн бүс нутгийн орнууд ийм санаачлага гаргавал Европын Холбоо болон хөгжингүй орнууд ч энэ жишгийг дагана гэдэгт ч эргэлзэхгүй байна.

ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын хувьд бүс нутгийн интеграцийн үйл явцад идэвхитэй оролцох, глобалчлалын сорилтыг даван туулахад тулах түшиг орны нэг бол Өмнөд Солонгос гэж үзнэ. Учир нь Өмнөд Солонгос глобалчлалын эхний сорилтод өртөж туршлага сургамж авсан орон. Түүнчлэн ЗХА-ийн интеграцчлалын үйл явцыг ургашлуулагч гол хүчин зүйл нь Өмнөд Солонгос болж, ЗХА-д Өмнөд Солонгосын гүйцэтгэх үүрэг роль дээр өгүүлсэнчлэн улам бүр өсөн нэмэгдсээр байна. Нөгөө талаар хоёр орны ард түмнүүдийн хооронд бий болсон найрсаг харилцаа, түүнчлэн хоёр орны хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа илүү хурдтай хөгжиж энэ чиглэлд харилцан шууд хөрөнгө оруулалт (Монголын хөрөнгө оруулалттай 40 аж ахуйн нэгж Өмнөд Солонгост үйл ажиллагаа явуулж байна гэсэн албан бус мэдээ бий) өсөн нэмэгдсээр байгаа, нэн ялангуяа хувийн хэвшлийн хүрээнд Өмнөд Солонгосын мэдээлэл холбооны салбарын хөрөнгө оруулалт, хамтын ажиллагаа өргөжин тэлж байгаа зэрэг хангалттай олон хүчин зүйлүүдийг энд дурьдаж болох юм. Шинэ эриний хөгжлийн гол тулгуур нь оюуны үйлдвэрлэл билээ. Бид юуны өмнө, эхний ээлжинд цаг алдахгүйгээр солонгосчуудтай хамтарч шинээр бий болж буй өндөр технологийн үйлдвэрлэлийн паркийг Монголд бий болгох чиглэлээр тодорхой зорилт дэвшүүлэн тавих цаг болжээ. Энэ юу байж болох вэ гэвэл Орос, Хятадтай бус давын өмнө Өмнөд Солонгосын бизнесменүүдэд нэн таатай нөхцөл олгосон үйлдвэр, худалдааны чөлөөт бүс байгуулах явдал юм. Түүнчлэн БНСУ-тай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах асуудлыг авч үзэх хэрэгтэй болов уу. Энэ санааг Монгол Улсын Ерөнхий сайд өнгөрсөн оны сүүлчээр БНСУ-д айлчлахдаа илэрхийлсэн.

Монгол Улс глобалчлалын үйл явцаас хоцрохгүй түүнд идэвхитэй оролцож дасан зохицно гэвэл бүс нутгийн хамтын ажиллагааны хүрээнд Өмнөд Солонгостой тогтоосон эдийн засаг, худалдааны өнөөгийн таатай хөрс суурин дээр түүнийг бүх талаар өргөтгөн хөгжүүлэх асуудлыг эдийн засгийн гадаад бодлогын нэгэн чухал чиглэл болгон төр засгийн хэмжээнд авч үзэх хэрэгтэй байна. Өмнөд Солонгосын тал ч энэ асуудалд нааштай хандана гэдэгт итгэж байна.

Ашигласан эх сурвалж

1. Direction of Trade. Statistics Year book. IMF. Wash.,2001. P.285
2. Exchange Rate of Chinese yan and Financial Crisis in South East Asia// Tsintszi Jibao Lee Han Hi// Korea Herald Seoul, 06.12.2001.P.12.
3. Direction of Trade. Statistics Yearbook. IMF.Wash.,2001. P.285.
4. Kim Dohyung. Racing Toward a Korea-Japan Free Trade Agreement//Korea Focus.Seoul, 2000.V.8, #6.P.38-40.
5. The Korea Herald, 24.12.2001. P.1; 27.12.2001.P.6
6. The Korea Herald, 27.12.2001.P.6
7. Ibid. 24.12.2001. P.1.
8. Rhee Chong -Yun. Northeast Asian Economic Cooperation and Korea-Japan Free Trade Area// Korea Focus. V.8, 2000, #4. P.69.
9. B.Micheev. Globalization in Understanding Foreign Scholars// Problems of Far East.2000. #2.P.50.
10. Working with the Neighbors. Korea Now, 2001. V.30. #23. P.11.
11. Yong-Kul Won. East Asian Economic Integration: A Korean Perspective//The Journal of East asian Affairs. Seoul.2001,V.15, #1.P.81,83.
12. Working with Neibors//Korea Now. Seoul,V.30, 2001, #23. P.11.
13. The Korea Herald, 08.11.2001.P.6.
14. Ibid 24.12.2001
15. Ibid 24.12.2001
16. Монгол улсын Статистикийн эмхэтгэл 2002 УБ., 2003
17. Статистикийн бюллетень 2004
18. Шинэ Сан Кюнь, Л Хайсандай “БНСУ, Монгол Улсын харилцаа, хамтын ажиллагаа (1990-2002). УБ., 2003
19. White Paper on Mongolian Economy & Foreign Trade. Ulaanbaatar 2003